

SEBİLÜRREŞAD'IN CUMHURİYET VE YENİLİKLERE BAKIŞI

Caner Arabacı *

ÖZET

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildiği zaman bu önemli rejim değişikliğini İslâmcı basın nasıl görmüştür? Bu soruya, İslamcı basının temsilcisi durumunda olan Sebilürreşad dergisi incelenerek cevap vermeye çalışılmaktadır. Sebilürreşad, Cumhuriyet'in ilanını sürpriz olarak karşılamıştır. Özde, Cumhuriyet yönetimine karşı değildir. Fakat içki yasağının kaldırılması, hilâfet, laiklik, kadının sosyal hayattaki yeri konularındaki tartışmaları kuşkuyla takip eder. Cumhuriyetin içeriğini İslâm inancını ile doldurmak ister. Cumhuriyete itirazı yoktur. Ama muhtevada İslâmî bir cumhuriyet istemektedir.

Anahtar Sözcükler: Cumhuriyet, Sebilürreşad, rejim, hilâfet, İslâm.

THE SEBİLÜRRESAD VIEW TO REPUBLIC AND INNOVATION

ABSTRACT

When the Republic was declared in 29 th October 1923 how has regarded the Islamic press this important regime changing? This question has been tried to answer by examine the Sebilürreşad Journal which is known as the representer of Islamic press. The declaration of Republic was a surprise for Sebilürreşad. Essentially Sebilürreşad isn't opposite to the Republic. But it follows anxiously the debates about Calipathe, secularism, the status of women in social life and abolishing the forbidding of alcohol. It isn't opposite to the Republic. But in centent it has wanted on Islamic Republic.

Keywords: Republic, Sebilürreşad, regime, calipathe, Islam.

Cumhuriyet'in ilânını İslâmcı basın nasıl karşılamıştı? Rejim olarak cumhuriyete bakışı nedir? Cumhuriyetle ilgili ilk değerlendirmeler neler olmuştur?

Elbette her kesimin bu konudaki yaklaşımı önemlidir. Fakat İslâmcı basın; halkın dinî inancını, yeni rejimin halk tarafından benimsenmesi düşünüldüncce çok daha önemli olmaktadır. Altı asırlık Osmanlı yönetiminin ardından geldiği ve Hilâfetin henüz devam ettiği düşünülürse konu daha da önem kazanacaktır.

İslâmcı basını, bu yıllar tek başına haftalık Sebilürreşad Mecmuası'nının temsil ettiğini söyleyebiliriz. Fikrî insicamı, yayın süresindeki uzunluk, geniş kadrosu, ilgi alanının kapsamı, yayın politikası ve etki alanı ile Sebilürreşad gözardı edilemeyecek öneme sahiptir. Onun için Cumhuriyet'in ilânından önce başlamak üzere, sonrası ile birlikte üç aylık yayın dönemi incelemeye aldık. Böylece İslâmcı basının yeni rejime bakışını tesbite çalıştık.

Bilindiği gibi Sebilürreşad, ilk defa II.Meşrutiyet'in ilânından sonra 14 Ağustos 1324 (1908) tarihinde ve Sıratı Müstakîm adıyla yayın hayatına atılmıştır. 182 sayı çıktıktan sonra 1912'de

adını Sebilürreşad olarak değiştirerek yayını sürdürmüştür. Başyazarı Mehmet Akif (Ersoy) tir. Sahibi ve müdürü, Eşref Edip'tir. Haftalık ve 16 sayfa olarak yayınlanmaktadır. Abone sistemiyle çalışmakta ve geniş bir okuyucu kitlesinden yazı almaktadır. Toplam 641 sayı çıkan Sebilürreşad, 5 Mart 1925 tarihinde kapatılmıştır. Şu hale göre Takriri Sükûn Kanunu'na kadar 16 yıl 6 ay 21 gün yaşamıştır.

Devlet, vatan ve milletin deprem geçirdiği; yoğun harpler, yıkım döneminden geçtiği düşünülürse bu süre cidden uzundur. II. Meşrutiyet, Trablusgarp, Balkan, I. Dünya, İstiklâl Savaşlarının sığıdığı, bir cihan devletinin yıkılıp yeni bir devletin kurulduğu bu zaman içinde, onlarca yayın organı çıkıp kısa zamanda kapanmışlardır. Onun için Sebilürreşad'ın, onca badirede yıkılmayarak, Cumhuriyet devrine ulaşması takdirle üzerinde durulması gereken bir olaydır. Üstelik bu süre içinde mecmua, hep İstanbul'da da çıkmamıştır. İstanbul'un işgalinden sonra, önden Millî Mücadele'ye katılan Mehmet Akif; ardından mecmua klişesi ile Eşref Edip Anadolu'ya geçmişlerdir. Bu arada üç sayı Sebilürreşad, Kastamonu'da çıkar. Ardından (13 Ocak 1921'den itibaren) Millî Mücadele boyunca Ankara'da yayını sürdürür. Zaten

* Yrd. Doç. Dr., S.Ü. İletişim Fakültesi.

başyazarı olan Mehmed Akif, bu mücadeleye sadece İstiklâl Marşımızın şairi olarak katılmamış, aynı zamanda cephe cephe dolaşıp halka moral veren, Millî Mücadele'ye teşvik eden bir milletvekili olarak millî davaya omuz vermiştir. Fakat, Birinci Meclis'te Burdur Milletvekili olan Akif, Lozan Andlaşması onayından önce değiştirilen İkinci Meclise alınmaz. Zafer kazanılmıştır, resmî bir görevi de yoktur. Bunun üzerine M.Akif ile birlikte Sebîlürreşad Mecmuası, Mayıs 1923'ten itibaren İstanbul'a dönerek yayını sürdürür.

Sebîlürreşad'ın yazı kadrosu, devrin etkin şahsiyetlerinden oluşmaktadır. Başta M.Akif olmak üzere, Manastırlı İsmail Hakkı, Bereketzâde İsmail Hakkı, Ahmet Naim, Eşref Edip, Bursa Mebusu Tahir Bey, Kazanlı Halim Sabit, Tahirü'l Mevlevî, Mithat Cemâl (Kuntay), M. Şemseddin (Günaltay), Cevat Rifat Atilhan, Kâmil Miras, Hasan Basri Çantay, Ömer Rıza Doğrul, Raif Ogan, Ali Fuat Başgil, Peyami Safa, Kadircan Kafı, Süleyman Nazif (Tepe-delenlioğlu), Halide Nusret Kâzım, Mehmet Fatin, Ali Ekrem, Ahmet Hamdi Akseki gibi onlarca değerli aydınımız Sebîlürreşad içinde yer almışlardır. Her iki dönemde de, hatta 1948'den sonraki üçüncü devrede de yazışları müdürü Eşref Edib'tir. Zira Sebîlürreşad, aynı adla fakat 22 yıl aradan sonra 1948'de yeniden çıkartılmaya başlanmıştır. Mart 1965'e kadar yayınına devam eder. Bu süre içinde, 15 ciltte toplanan 365 sayı neşredilir. Artık mecmua, yeni harfle çıkarılmıştır (Ceyhan 1991).

Sebîlürreşad'ın genel tavrını kavramak açısından şunu belirtmekte fayda vardır ki; mecmua, zafer kazanılıncaya kadar Anadolu'da ve milî kurtuluş hareketinin yanında yer almıştır. Bu tavrında da samimidir. Hatta İstanbul'dan Anadolu'ya geçerek milletinin varlık kavgasına katılan bildiğimiz yegâne mecmua durumundadır. Bu tavrı ile önemli bir misyonu yerine getirmiş ve basın tarihimize takdirle anılması gereken bir işlevi üstlenmiştir. Sebîlürreşad, şu haliyle zor günlerin vatan ve millet dostu yayın organı olarak değerlendirilebilir. O, bazı yayın organlarında olduğu gibi işgalcilerle uyuşarak hatta onlara övgüler yağdırarak varlığını sürdürmek gibi, alçaltıcı kolaylığı tercih etmemiştir. Öyleyse zaferin kazanılmasından sonra İstanbul'a niçin dönmüştür? İstanbul'a dönüş sebebini, sadece "kültür merkezi" oluşla izah zordur. Bunda, I.Meclis'te Burdur Mebusu olan M.Akif'in, II.Meclis'e alınmadan, başka bir res-

mî görevi de olmaksızın, kira evlerinde ve beş parasız sokağa bırakılmasının rolü hangi seviyede olmuştur bilemiyoruz. Zira Mehmet Akif, İstanbul'da işsiz, parasız, kiracı, üstelik altı çocuklu bir ailenin babası ama onurlu "Millî Şair" olarak bir süre dayanmıştır. Fakat bu duruma fazla devam edemeyecek, davet edildiği Mısır'a giderek orada Türkçe, edebiyat, Arapça dersleri okutacaktır. Ama bağı koparamadığı vatanına, ölmek üzere tekrar dönecektir. Akif'in Mısır'a gidiş haberi Sebîlürreşad'ın C.23, S.574, 8 Teşrinisani 1339 tarihli nüshasının 17. sayfasında da yer almıştır. Haber baş sayfada ve hemen başlık klişesinin altında ve şöyledir: "Anglikan Kilisesi'ne Cevab'ı tercüme etmekte olan üstadımız Akif Beyefendi evvelki hafta Mısır'a azîmet ettikleri cihetle..."

İstanbul'a dönüş sebeplerinden biri olarak kurtuluşun sonu, peyderpey resmîyet kazanmaya başlayan ideolojik yapılanma ile Sebîlürreşad arasında farklılaşmanın varlığı bir realite halinde tespit edilmelidir.

Sebîlürreşad'ın yeni rejime bakışını; yukarıda ana hatlarıyla vermeye çalıştığımız durumun etkilediğini kabul etmek gerekmektedir. Onun için Sebîlürreşad, II.Meclis çalışmalarına genelde hep ihtiyatla yaklaşmıştır. Hatta daha ileri olarak onda, sürekli kuşku havasını görmek mümkündür. Üstelik Ankara'daki siyasi gelişmeleri direkt takip edememektedir. Devrin siyasi liderlerine yakın yayın organları ile İstanbul basınının Ankara muhabirleri vasıtasıyla verdikleri haberlerden gelişmeleri takip etmektedir. II.Meşrutiyet dönemi Sebîlürreşad'ına göre bu bir gerilemedir. Zira Balkan ülkeleri başta olmak üzere dünyanın uzak köşelerinde bile muhabir bulunduran Sebîlürreşad, kendi ülkesinin gelişmelerini ikinci elden öğrenmektedir. Yalnız bu halin sorumluluğunu tek başına Sebîlürreşad'a yüklemek de zordur. Devrin şartları gereği inkılâpçı kadro; olgunlaştırmayı plânladığı konularla ilgili olarak yakın gördüğü yayın organlarına bilgi sızdırmakta, kamuoyunun tepkisini ölçmektedir.

Sebîlürreşad'ın şüphesini artıran haberlerden birisi içkiyi yasaklayan kanunun kaldırılması ile ilgili olanıdır. ("Men'i Müskirat Kanunu", Sebîlürreşad, C.22, (S).553-554, 10 Muharrem 1342/23 Ağustos 1339, (s).63.) Sebîlürreşad, bu haberi, Ankara'dan akşam gazetelerine çekilen telgraftan almıştır. Habere göre II.Meclis, Men'i Müskirat Kanunu kaldırmayı düşünmek-

Sebilürreşad'ın Cumhuriyet ve Yeniliklere Bakışı (13-23).

tedir. Sebebi ise, içki (müskirat) kaçakçılığının artması ve hazinenin bundan zarar görmesidir. Onun için ağır vergi almak şartıyla içkinin kullanılmasını serbest bırakılacak ama gazinolarda ayyaşlık yasaklanacaktır. Sebilürreşad, aynı yerdeki yorumunda yasağın içki kullanımına engel olmadığını, kaçakçılığına mani olmadığını kabul eder. Fakat içki yasağını kaldırmak için ileri sürülen hazinenin zarar gördüğü iddiasını "iz'ansızca ve insafsızca" bulur. Çünkü ilk meclis içki yasağını; ahlâkı düzeltmek, zavallı köylünün en üzüntü verici hastalıklarından birini tedavi etmek için kabul ve ilân eylemiştir. Bir başka Sebilürreşad nüshasında ise içki yasağının kaldırılmasının bakan değişmesine yol açtığı haberi vardır. Buna göre Şer'îye Vekili Musâ Kâzım Efendi, kamuoyuna "ahvali sıhhiyesini" istifa sebebi göstermişse de asıl Şer'îye Vekili olarak içki yasağının kaldırılmasına imza atmak istemediğinden istifa etmiştir. Yerine Saruhan Mebusu Mustafa Fevzi Efendi seçilmiştir. ("Şer'îye Vekâletinde Tebdîl", Sebilürreşad, C.22, S.557-558, 24 Muharrem 1342/6 Eylül 1339). Sebilürreşad, İçki yasağı getiren kanunun kaldırılması ile ilgili haber ve yorumlara daha sonra da yer verir. Bodrum seçmenleri adına Muğla milletvekillerine telgraf çeken "Müntehibi sâni" Mustafa, "Halkın efkârı Men'i Müskirat Kanunu'nun aynen muhafazası merkezindedir" der. Telgraf, İstiklâl Savaşı'nı veren "gazi" halkın sesi gibidir: "Anadolu halkı şâiri diniyyesini muhafaza yolunda malını, canını, her şeyini feda ederek o yüksek ve mu-kaddes his ve arzularına nâil oldu. Sâbık Türkiye Büyük Millet Meclisi tarihe birçok icraatı fevkalâde meyânında bir de Men'i Müskirat Kanunu'nu tanzim şerefiyle geçecektir. Yeni meclis ise birkaç sermayedârın, birkaç bin milliyetsiz, vatansız serhoşun, iyiliğe itiraz etmeği şîâr edinen birkaç kişinin hatırı için müskirat memnu'yetini ref' ederse sâbık meclisin tamamıyla ma'kûsu şöhret kazanmış olacaktır. Mazarratı adîdesi inzârân cihanca müsellemler ve dîni mübcecelimizce i'mâl ve isti'mâli de tahrîm kılınan müskiratın men'i hakkındaki kanunun ibkâsına karşı bir tedbiri kat'î ittihazını talep eyeriz (Sebilürreşad, C.23, S.574, s.29. Aynı sayının 32. sayfasındaki bir yazı ise: "İçkinin Hayatı Beşerde Açtığı Rahneler" başlığını taşımaktadır).

Şer'î Mahkemelerin kaldırılması kadınların giyimi, tramvayvapur gibi toplu ulaşım vasıtalarında kadın bölümlerinin kaldırılması konusundaki haberler, Sebilürreşad'ın zihninde hep

yeni yönetimle ilgili sorular uyandırmaktadır. Haber ve yorumlarında bu soruları görmemek mümkün değildir. Onun için sık sık Garplılaşmak (Batılılaşmak) ile "soysuzlaşma"yı aynı gören makaleler, incelemeler yayınlanır (Hasan Hikmet, "İçtimaiyatta Garbcılık ve Bozgunculuk: Asrî Aile III", Sebilürreşad, C.23, S.574, s.2021; Ahmed Fuad, "Garblılaşmak", aynı sayı, s.2427).

Üstelik bu türden haber ve yorumlar Cumhuriyet'in ilânı sırasındaki günlerdedir. Ve Sebilürreşad'ın anladığımız kadarıyla yukarıda üzerinde durduğu konularda endişesi, tenkitleri vardır.

CUMHURİYET'İN İLANI

Fakat dikkat çekici bir durumdur ki, ilân tarihi ne kadar Sebilürreşad'ın Cumhuriyet'ten haberi olmaz. İlândan sonra, haberin dergide yer alışı ise bir hayli ilginçtir.

16 sayfalık haftalık derginin, ilân tarihi ardından çıkan ilk sayısının, en arka yani 16. sayfasının, son sütununun alt köşesinde cumhuriyet haberi yer almıştır. Bu sayıda, önceden devam eden makaleler ve diğer haberlerin normal yayına devam edildiği görülmektedir. Böylesine önemli bir gelişmenin haftalık bir yayın organında bu tarz girmesi nasıl değerlendirilecektir?

Haberin veriliş yeri ve tarzından; eski gazetecilik anlayışına uygun olarak mutad yazıların dizilip, sayfaların bağlandığını anlıyoruz. Yalnız bir son dakika haberini atlamamak üzere bırakılan küçük boşluğa da Cumhuriyet'in ilânının konulduğunu düşünüyoruz. Buradan, Sebilürreşad için ilân haberinin tamamıyla süpriz olduğunu çıkarmamız mümkündür. Çünkü Cumhuriyet düşüncesi, bilindiği gibi Mustafa Kemâl'in yakın çevresi hariç hep gizli tutulmuş, konunun zaman içinde olgunlaşması beklenilmiştir. Kurulacak rejimin cumhuriyet olacağı ile ilgili ilk açıklanan konuşma Erzurum'da yapılmıştır. Mazhar Müfit'in anlattığına göre, eski Adliye Vekili ve İzmir Milletvekili Mahmut Esat (BOZKURT), 1934'te üniversitede İnkılâp Tarihi derslerine girmektedir Atatürk'e, cumhuriyet sözünü ilk nerede, ne şekilde, kimler arasında kullandığını sorar. O da, Mazhar Müfit'e müracaat etmesini söyler. Mustafa Kemâl'den notlarını açıklama izni alan Mazhar Müfit, Mahmut Esat'a bir mektubla du-

rumu açıklar. Yapılan yazışmaları da kitabına alır. Buna göre Mustafa Kemâl, 20 Temmuz 1335 (1919)'te, Erzurum'da hemen kongre öncesinde kendisinin bir sorusu üzerine şöyle açıklamıştır: "Açıkça söyleyeyim: şekli hükümet zamanı gelince, cumhuriyet olacaktır." Yalnız bu hatıratın zamanından önce açıklanması yasaklanmıştır (Kansu 1988). İlandı bir gün önce ise Mustafa Kemâl, Necati Bey, Vasıf Bey, Yunus Nadi, Mahmut Esat vs. toplanırlar. Mustafa Kemâl, "Yarın cumhuriyeti ilân edeceğiz" der. Mazhar'a da dönerek; "Erzurum'dan beri ağzından çıkarmadığın cumhuriyetin işte zamanı geldi. Yarın istediğin kadar cumhuriyet diye alenen artık bahsedebilirsin." talimatını verir (Kansu1988). KANSU'nun, birinci ciltteki hatıratı ile ikinci ciltte anlattıkları arasında bir uyumsuzluk bulunmaktadır. Buna göre, 1923'te zaten izin verilmiştir. 1934'te tekrar açıklamak için izin istemesinin sebebi anlaşılammıştır. Mustafa Kemâl'in, cumhuriyet kelimesini basında ilk defa ve açıktan kullanması 1923 yılı Eylül ayı sonlarındadır. Viyana'nın büyük bir günlük gazetesi olan Neue Freie Presse gazetesi muhabirine, yakın çevresi dışında ilk olarak rejim adını söylemiştir (Dumont 1994). Bu haberi hatıratında Mazhar Müfit de doğrulamaktadır. Buna göre, Mazhar bir gün Ankara'nın tek lüks lokantası olan ANADOLU'da yemek yerken yanına Avusturya'nın adı geçen gazetesinin muhabiri gelir. Mustafa Kemâl'in, meclis başkanlık odasında kendisine "Alenî olarak ilk defa size söylüyorum, cumhuriyeti ilân edeceğiz." der. "Ne zaman?" sorusuna ise, "Çok yakında" diye cevap verir (Kansu 1988). KANSU, aynı yerde bu haberin İstanbul ve Ankara gazetelerinde neşredildiğini yazar. Ama gariptir ki, Sebîlürreşad'ın bundan haberi yoktur!

Fakat 573. sayıdan sonrakilerde de cumhuriyet olayı tek başına müstakil haber veya yorum konusu olmamıştır. Ancak ileride üstünde durulacağı gibi, belirli konular içinde cumhuriyete yer verilmiş ve muhtevası tartışılmıştır.

Cumhuriyet haberi Sebîlürreşad'da ilk defa şöyle yer almıştır:

"Cumhuriyet İlânı

"Bu hafta Ankara'da ânî mühim bir hâdise vukûa gelmiş, Teşkilâtı Esâsiye Kanunu 158 rey ile bervechi âti tadil edilerek Cumhuriyet ilân olunmuş ve Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri Reisicumhûr olmuştur:

"Madde 1 Hakimiyet bilâkayd ü şart milletindir. İdare usûlü halkın mukadderâtını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müsteniddir. Türkiye Devleti'nin şekli hükümeti cumhuriyettir.

"Madde 2 Türkiye Devleti'nin dini, Dini İslâm'dır. Resmî lisanı Türkçedir.

"Madde 4 Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, hükümetin inkisâm ettiği şubâtı idareyi İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder.

"Madde 10 Türkiye Reisicumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi hey'eti umumiyesi tarafından ve kendi azası meyânından bir intihâb devresi için intihâb olunur. Vazifesi riyâset, yeni reisicumhurun intihâbına kadar devam eder. Tekrar intihâb olunmak caizdir.

"Madde 11 Türkiye Reisicumhuru, Devlet Reisi'dir. Bu sıfatla, lüzum gördükçe Meclise ve Hey'eti Vekileye riyâset eder.

"Madde 12 Başvekil, Reisicumhur tarafından Meclis azası meyânından intihâb olunur. Diğer vekiller, başvekil tarafından yine Meclis azası arasından intihâb olunduktan sonra hey'eti umumiyesi Reisicumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur. Meclis, hali ictimâ'da değil ise keyfiyet tasvibi meclisin ictimâ'na ta'lik olunur." (Sebîlürreşad, C.23, S.573, 21 Rebiullevvel, 1342/1 Teşrinisani 1339, s. 16.)

Cumhuriyetin ilânı ile birlikte ilk cumhurbaşkanının seçimi, ilk cumhuriyet hükümetinin oluşturulması haberlerinin, Sebîlürreşad'ın bu ve sonrası sayılarında ayrıntılı yer almaması dikkat çekebilir. Biz bu durumun, artık günlük haber niteliğinde olduğunu düşünmek istiyoruz. Yalnız Sebîlürreşad, daha sonra cumhuriyetin muhtevası ile ilgili konuları sürekli konu edinecektir.

REJİMLE İLGİLİ MUHTEVA TARTIŞMALARI

Sebîlürreşad'ta cumhuriyet haberinin çıkmasından sonraki sayının, bu konuya ağırlıklı bir şekilde yer vereceği düşüncesi vardı. Fakat 574. sayının önceki konulara, hiçbir şey olmamış gibi devam ettiğini görüyoruz. Sanki dergi; cumhuriyet olayına ilgisiz, tepkisiz kalmaktaydı. Ama biraz dikkatli bakınca durumun öyle olmadığı anlaşılacaktır. Bahsedilen sayının baş sayfasında, devamlı yazının yayınlanamayış ö-

Sebilürreşad'ın Cumhuriyet ve Yeniliklere Bakışı (13-23).

züründen sonra anlamlı bir başlık görülmektedir: "Teceddüdün Şer'an Lüzûmu ve Şerâiti". Burada ulemâdan Elmalılı Hamdi Efendi'nin (YAZIR) daha önce yazılarak basılmış bir eserin takdim kısmından alıntı yapılmıştır. Yazıda, her yüzyılda bir dinî yenilenmenin olacağına ve yenilenmeye Müslümanların sahip çıkması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bu arada Avrupa medeniyeti için de ikazlar vardır. Avrupa, ilerlemeye İslâm'la temastan sonra başlamıştır. Ama akıl ile din arasında uygun dengeleri kuramamıştır. "İlim ile his arasındaki bu çatlaklık, Avrupa'yı kemâli insaniyetten mahrum bırakan ve bir gün gelip bünyânî hâzırını yıkacak olan en büyük rahnesidir (açığı, gediği). Avrupa'ya imrenirken bu rahnedan titremek lâzım" gelmektedir. Diğer taraftan Müslümanların gerilemesi bir vakiadır. Bunun sebebi ise, müslümanlarda dinî hassasiyetin eksilmesi, aşk ve şevkin yok olması ve akâidin (taş gibi) cansız cisme dönüşmesidir. Müslümanların ilmi gelişme ve teknikten mahrum kalması dinî hassasiyete gereği gibi bakılmaması, akîdeye aşkı da ilâve edecek bir vicdâni neş'in takip olunmamasındandır. Aslında bizde ilimdin çatışması yoktur. Bu konu açıldığında, müsbet ilimlerin hücumuna uğramış gibi görünmemizin sebebi; akide ile müsbet ilimler arasındaki ilişkinin yeterince geliştirilememesindedir. Aynı durum, edebiyat, sanayi-i ve ictimâ-i vicdanın canlandırılmamasında da vardır. Yazar, Lebid'ten şu anlamdaki beyti alarak yenileşme hakkındaki görüşünü açıklamaya devam eder: "Her yeninin bir tadı var. Fakat ben mevtin (ölü) yenisini tatsız buldum." Öyle ise yenileşme nasıl olmalıdır: "Bekâ içinde teceddüd, teceddüd içinde beka." Zaten "nefsin aradığı" da budur (Sebilürreşad, C.23, S.574, 28 Rebiülevvel 1342/8 Teşrinisani 1339, s.1719). Elmalılı Hamdi, yazısını daha sonra dinî muhtevada sürdürmektedir. Buna göre her yüzyılın başında dini yenileyecek adam veya adamlar gelecektir. Bunların Hadis'te şartları ortaya konmuştur. Üstelik "her asır başında dinimizin teceddüdüne intizâr hakkımız ve bu teceddüdü yapacak müceddide nâiliyet için çalışmak bir vazifemizdir. Biz vazifemizi idrâk edersek cenâbı Allah da va'dini infâz edecektir. Bu sûretle mürûrî zaman kasvetinden kurtulmağa çalışacağız ve nurî nübüvvet uzaklaştıkça biz ona yaklaşacak ve bu sayede hassasiyetimizi muhafaza ederek neşveden neşveye koşacağız."

Bu sayının diğer yazıları ise garblılılaşma, içki yasağının kaldırılmasına tepkiler, şer'inizamî

mahkemeler, içkinin insan hayatında açtığı zararlarla ilgilidir. Görüleceği üzere konular, cumhuriyetle doğrudan ilgili değildir.

Sebilürreşad'ın 575. sayısında da "Anglikan Kilisesi'ne Cevap" başlıklı dizi devam eder. Aynı şekilde süren Elmalılı Hamdi'nin, "Teceddüdün Şer'an Lüzûmu ve Şerâiti" başlıklı yazısında; İslâm'da yenileşme nasıl olacaktır, sorusuna cevap aranır. Cevap özellikle, "teceddüd, tebdil ve tahrif değildir." cümlesinde yoğunlaştırılır. Ahmed Fuad'ın, "Avrupa Mektupları" sütun başlığı altında verilen yazısı dikkat çekicidir: "Garb'da Şarklılaşmak Cereyanı" Fakat biraz ileride rejimle ilgili önemli bir konunun gündemi işgal ettiği görülür: Hilafet..Ankara'da çıkan Yeni Gün Gazetesinin sahibi ve önemli bir mevki-i olan Kanunî Esasi Encümeni Reisi Yunus Nadi, "durup dururken" Meclisin yeni seçtiği halife hakkında "insanların en alçağı" der. Tanin Gazetesi buna "serhoş narası" diye mukabele eder. Böylece yeni bir münakaşa mevzuu doğmuş ve hilafet konusu gündeme taşınmıştır. Bu arada Akşam (Şapolyo 1971, Güz 1991) ve İleri Gazeteleri, Halife'nin Bursa'ya gidip istifa edeceğini, halife seçiminin değişeceğini yazarlar. Diğer gazeteler bu şayiinin aslı astarı olmadığını belirtirken, halife ile röportajlar yapılır, konu hakkında makaleler, yorumlar yapılır. Sebilürreşad'ın tesbiti şudur: "Bu hafta efkârı umumiyeyi işgal eden en mühim mesele bu neşriyat oldu." (Hilafete Dâir Münâkaşât", C.23, S.575, 6 Rebiülahir 1342/15 Teşrinisani 1339)

Aynı sayıda yer alan ve rejimle ilgili ikinci önemli tartışma, lâiklik konusudur. Sebilürreşad'ın tesbitine göre İleri Gazetesi, "Biz layık (lâdîni) garbcıyız, an'aneye, mâziye merbut değiliz. Bugünkü millî devlet, hükümet ve meclis taraftarıyız.An'anâta karşı müttehid bir millî cephe kurmak mecburiyetindeyiz. Bugünkü hükümetin başında bulunanlar teceddüt hususunda sağlam bir kanaate mâlik olduklarından bu kanaatlerini fiiliyet ile göstermeye azmetmişlerdir.. Teceddüd ve inkişaf konusunda artık bir gün bile fevt etmemeğe karar veren bir hükümet zamanındayız." diye yazmıştır. Ardından ise 10 Teşrinisani (Kasım) 1339 tarihli başyazısında taban tabana zıt bir fikir beyan edilir. Sebilürreşad'ın, "İleri Gazetesi tarafından yazılmış olduğu için", dikkat çekici bulunduğu bu yazıda şöyle denilmektedir: "Alemi İslâm bilmelidir ki Türkiye bir Cumhuriyeti İslâmiyedir. Saltanatı Osmâniyenin Kanunî Esasisinde

sarahaten münderic bulunan bu mahiyeti diniye, 2 Teşrinisani 1338'de Saltanat ilgâ edilirken te'yid edildiği gibi 29 Teşrinievvel (Ekim) 1339'da Cumhuriyet ilân kılınırken muadil mevaddı esasienin ikinci numrosuyla te'kîd edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti daima alemdârı İslâm'dır. Bundan in'izâli (çekilmesi) mümkün değildir. Cumhuriyet en hakîki devleti İslâmiye şekli olduğundan, biz sair düveli İslâmiyeden ziyade ruhi İslâm'a tevfiği (uygun) hareket etmişizdir."

Yukarıdaki cümleler Sebîlürreşad'ın karşı olduğu fikirleri içermemektedir. Onun, "Büyük Millet Meclisi'nin esasâtı İslâmiyeye mübtenî bir meslisi İslâmî olduğunda ve ahkâmı İslâmiye dairesinde hareket ile Müslümanlığı yaşatacağında ve sıyânet edeceğinde şüphesi yoktur." Fakat, İleri'nin çelişkili ifadeyi yazmasının sebebini sorgulamaktadır: "Acaba neden iktiza etti ki dün büsbütün başka bir şekilde göstermek istediği hükümeti bugün başka bir meslekte gösteriyor? Dün (lâdinî)likten bahsederken bugün (dinî)likten bahsediyor. Hakk ta'addüd edemeyeceğine göre acaba İleri'nin fikrinde bunların hangisi doğrudur? İleri Gazetesi, bu son fikrinde sabit kadem midir? Yoksa Tanin Gazetesi'nin siyaseti İslâmiyeden bahsetmesi üzerine böyle müdafaada bulunmaya lüzum gören İleri, yarın yine (lâdinî)likten mi bahsedecektir? Eğer o fikrinin dalâlet olduğunu, bu son fikrinin hakikat olduğunu söyleyecek olursa teşekkür ederiz ve mazharı hidayet olduğundan dolayı kendisini tebrik ederiz." İleri'nin yukarıda bahsettiğimiz kadınlara ait bölmeleri parçalama tahrikini dile getiren Sebîlürreşad; gazetesinin halka rehberlik, onu aydınlatmak için çıktığını ve onun için "âdâb ve haysiyeti milliye ile asla kâbili tel'if olmayan" münasebetsiz davet ve tahriklerde bulunmaması gerektiğini, bu tavrın esef verici olduğunu yazar. Fakat İleri'nin aklı aynı tip konularda takılıdır. İki gün sonra da 13 Teşrinisani 1339'da vakıflara, medreselere taarruz eder. "Maarif tarafından evkâfın, medreselerin zabtolunması" gerektiğini yazar. Sebîlürreşad'ın cevabı şöyledir: "Kimin malını zabtediyorsun efendi! Kendini kızıl Bolşevik diyarında mı zannediyorsun? Mahiyeti diniyesini muhafaza eden, Müslümanlıktan in'izâl etmeyen bir devlete böyle şeyler tavsiye edilir mi? Zabtedecek, yıkacak artık bir şey kalmadı da şimdi sıra evkâfa, medreselere mi geldi? Bir Müslüman devleti evkâfı, medreseleri zabt etmek, yıkmak değil; onları ihya ve imâr eylemekle mükelleftir." Sebîlürreşad, bu

türden aslında kamuoyunu yoklama esasına dayalı yayınların sebebini düşünmekten bıkmıştır. Şöyle sorar: "Müessesâtı İslâmiyeye karşı nedir bu hücumlar? Muttasıl zabt etmekten, yıkmaktan bahsediyorlar. Biraz da imardan bahsetseler ne olur? Meselâ bugün memlekete yüz binlerce muhacir geliyor. Bunların sûreti iskânları için, soğuklarda, yollarda perişân olmamaları için bir takım tedâbir tavsiye edecek yerde şurada burada kalan üçbeş medreseden, evkâftan ne istiyorlar? Hani memleketi maddî, manevî çöl haline getirmek için İleri'nin cezri (köke ait, radikal) programını tatbik etmek kâfi gelecektir! O vakit baykuşlar gibi bu harabeler üzerinde ötüb dursunlar (Ladini mi, Dini mi?, Sebîlürreşad, C. 23, S. 575).

Sebîlürreşad'ın yazılarından anlaşılacağı üzere dinî bir hassasiyeti vardır. Fakat bunun yanında açıktan yazmasa da yeni hükümet ile ilgili te-reddütleri bulunmakta; gazetelerde İslâm inancısı ile ilişkili kurum ve İslâm'ı hatırlatan sembollerle ilgili yazılar çıkınca bunları hükümetle irtibatlandırmaktadır. Bunlardan birisi Tanin'in yayınıdır. Tanin, Ankara gazeteleri kendisini gericilik ile suçlayınca "acîb bir manevra" almıştır. Ankara muhbirinin; "Asıl İrtica Nerededir? Adliye Vekili ve Şer'î Mahkemeleri Demokrasi ve Din İşleri.." başlıklı mektubunu yayınlarken gericiliğin asıl merkezini Ankara ve hükümet olduğunu ifade eder. Yazının önemli kısımları şöyledir: "Öyle bir irtica' havası var ki, bu Ankara'da yaşıyor, oradan kuvvet buluyor, orada tabi'iyetini, dinini tebdil etmiş gibi saklanıyor, bugün arkasında bir müceddid kostümü vardır. Fakat için için yeni cumhuriyeti kemirmektedir. Asıl korkunç dev budur. Diyoruz ki yeni cumhuriyet, demokrat bir milletin müessesesidir.

Halbuki demokrasiye ait hangi esas üzerinde müşterek bir karar verildi? Vakıa devletin şekli değişti, fakat hâlâ Vekiller Hey'eti arasında dinle siyaseti tel'if eden, din namına kanunlarımıza, kararlarımıza imza koyan bir vekâlet vardır. Hangi demokrat millet vardır ki orada din dünya işleriyle meşgul olsun! Vakıa sultanlar kiliselere, kiliseler sultanlara dayanarak yürürler. Fakat cumhuriyetler, halk idareleri, millet şuurunu bulan insan kitleleri gökten yerin idaresini kabul etmezler. Kurunı Vusta (Ortaçağ) sultanları esasen dinî olduğu için onlardan başka türlü hareket beklenemez. Fakat demokrat bir cumhuriyet her şeyden evvel teceddüd ve medeniyet yolunda emsalinden ayrılamaz."

Sebilürreşad'ın Cumhuriyet ve Yeniliklere Bakışı (13-23).

Tanin, yazısının devamında hukukun kaynağını tartışmaya açıp hükme varmaktadır: "Biz diyoruz ki, demokrat bir milletiz. Bizim kanunlarımız ancak Türk Milletinin arzularından, temayüllerinden kuvvet alabilir. Fıkha göre hükmeden cumhuriyet mahkemesi irticâ'ı asıl kendi içinde bulacaktır. Demokrat bir millet ve hükümette Teşkilâtı Esâsiye ta'dilâtı mevzubahs olurken Şer'î Mahkemelerin lüzumu(nun) ileri sürüldüğünü gördükten sonra cumhuriyetin asrî esaslardan ne kadar kuvvet aldığı meydana çıkar. Hangi asrî devlet vardır ki onun şer'î ve gayri şer'î diye iki nev'î mahkemesi olsun, bu irticâm hangi nev'idir? Ferdî saltanata taraftar olanlarla, bunları muhafazada ısrar edenler arasında ne fark vardır? Asrî bir devletiz diyoruz da niçün ahlâkda, hukukda kadınla erkeğin müsavatını kabul etmiyoruz? Halbuki demokrasi, sınıfların ve cinslerin müsavatı esası üzerine istinâd etmez mi? Teşkilâtı Esâsiye Kanunumuz mutlakla kısmen dinî şekle sokan kayıtlar niçün elan bâkîdir? İrtica'ya yüz vermeyen asrî bir devlet, milyonlarca nüfusa mukâbil kazanılan bir zaferi, büyük saltanatın enkazı üzerine yine eski malzeme ile mi bina eder? Hâlâ irtica'nın ahlâkı, hâlâ irtica'nın dili içimizde yaşıyor."

Sebilürreşad'a göre Tanin muhabirinin bu yazıda istedikleri; "lâdinîlerin takib ettikleri programın hülâsasını" göstermektedir. Onun için özel öneme sahiptir. "Lâdinîler" ellerinden gelse; "din nâmına kanunlara, kararlara imza koyan Şer'îye Vekâletini kaldıracak, ahkâmı İslâmiyeyi muhtevî olan Mecelle'yi yırtacak, Şer'î Mahkemelerin kapularını sedd edecek, devletin dini İslâm ile alâkasını kesecek, ahlâk ve şeâiri İslâmiyeyi bertaraf edecek, elhâsıl dinin hayattaki bütün izlerini " silecektir. "Tanin Gazetesi'nin muhabiri, Ankara'nın din ile alâkasını kesmediğini, binaenaleyh asıl irtica'nın Ankara'da olduğunu söylüyor. Ve demek istiyor ki: ..'Ey Ankara muharrirleri! Siz henüz devleti dinden tecrit edememişken bizi irtica' ile itham edemezsiniz."

Sözün burasında Sebilürreşad, muhabirinin karşısına aynı gazetenin başyazarını çıkarır. Başyazar, meşhur gazeteci Hüseyin Cahit'in makalesinden alıntı yapar. Zira muhabir, "Ankara'yı hükümetin din ile alâkasını tamamen kesemediğinden dolayı" suçlarken; başyazarı tam tersine "layıklâdini" olmakla suçlamaktadır. Hüseyin Cahit'in düşüncesi ise şunlardır: "Bizim kusurlarımızdan biri de ifrattan tefrite düşmektir. Bazan faal. siyasi bir ittihadı İslâm

düşünüyoruz. Bazan bunun aksülâmeli olmak üzere İslâm siyasetinin bütün bütün aleyhtarı oluruz. Şu dakikada böyle bir aksülâmel devresi içinde bulunduğumuzu zannediyorum. Halbuki İslâmiyet siyasetine karşı bu ifrat ile tefritin ortasında ma'kûl ve mu'tedil bir tarîk vardır ki lâik Türk Cumhuriyeti, kendi nüfuz ve kudretine kendi eliyle bîmânâ bir darbe-i intihar vurmaksızın bunu ihmal edemez. Dindaşlık rabîta-i kudsiyesini yalnız bir sıkıntı dakikasında kazara hatırlamak büyük bir faide vermez. Bu bizim dâimî, lâyetegayyer (değişmez), açık bir siyasetimiz olmalıdır. Türkiye Cumhuriyeti, bütün âlemi İslâmın merkezi dinîsi olduğunu da gözden kaçırmamalı ve muhtelif kıtalardaki hissiyâtı insanıyeyi rencide etmemegi de siyaseti dahiliyemizin umdelerinden biri olmak üzere gözönüne almalıdır." ("Dine Karşı Müttehid Cebhe Tesisini Tavsiye Edenler", Sebilürreşad, C. 23, S. 575)

Sebilürreşad, kendisi doğrudan konulara girmese de yeni rejime verilecek şekil, inkılaplar konusunda âdeta teyakkuz halindedir. Gelibolu Milletvekili Celâl Nuri'nin İleri Gazetesi'nde çıkan "İnkılâb ve Cezrîlik" (radikal, köktencilik) başlıklı yazısına takılır. Celâl Nuri, şöhretli gazeteciliği, batıcı fikirleri (önceleri ittihadı İslâm savunucusu), üstlendiği görevleri ile devrini etkilemiş birisidir (Duymaz DİA). Onun için Sebilürreşad, inkılâp düşüncesinde tavizsiz olunması gerektiği düşüncesine dikkat çeker. C. Nuri'nin verdiği örnek ve vardığı netice şöyledir: "Deli Petro'nun eski Rusya'nın hakiki ihtiyacını teşhis ettiği vakit, mazi ile münasebeti olan her müesseseyi yıktığını, Moskova Patrikhanesi'ni ilga eylediğini, yeni tarzda bir aile muâşeretini ihdâs ve buna karşı gelenler tecrîm bile olunduğunu; sakallıların sakallarını traş etmek veyahud salb olunmakla (asılmak) tahayyür olduklarını" açıklar. Maksudı çarın azmini gösterip, fikri kabul ettirmek için karşı fikre aman vermemek gerektiğini vurgulamaktır. Düşünceleri nettir: "Bugünkü vazifemiz, bu inkılâb zihniyetine sadık kalmak için hiçbir suretle fikri muhafaza ile uzlaşmamaktır. Muhafazakârlığı idare-i maslahat kabilinden tatyib etmek için ufak bir müsahakârlıkta bulunmak, fikri inkılâba karşı küfrândır.." Bu alıntılardan sonra Sebilürreşad, Celâl Nuri'ye şu soruyu sorar: "Daha geçen gün Celâl Nuri Bey, inkılâbı cedîdin mahiyeti diniyeyi haiz olduğundan, İslâmiyetten in'izâlin (ayırılma) gayri mümkün olduğundan bahsediyordu. Şu halde millet dinini, ahkâmı diniyesini, müessesâtı diniyeye

sini, şeâiri diniyesini muhafaza etmek isterse bir cürüm mü işlemiş olacaktır? Bari buna dair de bir kanun çıkarmalı da herkes Celâl Nuri Bey'in cezrî (radikal) programının esasını anlansın." (Sebilürreşad, C. 23, S. 576, 13 Rebiülahir 1342/22 Teşrinisani 1339)

"DEVLETİN DİNİ"

Sebilürreşad'ın naklettiğine göre; Vakıt Gazetesi (Şapolyo 1971, Güz 1991), Başbakan İsmet Paşa ile bir görüşme yapmıştır. Derginin özellikle üzerinde durduğu soru ve cevabı şudur: "Halifenin, Müslüman memleketlerinden gelecek birer murahhas tarafından intihâb edileceği ve bu şûranın halifelige bir veche vereceği haberleri şâayi' oldu. Bu hususta mütalaa-i devletiniz nedir?"

İsmet Paşa: "Makâmı Hilafet hakkında cereyân eden havâdis ve mütalaa ile hükümet yakından, uzaktan hiç bir suretle alâkadar değildir. Türkiye Hükümeti Cumhuriyesi, Türkiye idare-i devletine taalluk etmeyen bir mesele ile iştiğâl etmez. Ve Türkiye idare-i devletine hâriçten hiç bir müdahaleye müsaade eylemez."

Vakit bu sözleri şöyle değerlendirmiştir: "Paşa hazretlerinin sözlerinden anlaşılıyor ki, hükümeti cumhuriye hilafete aid mesâile herhangi bir suretle müdahale etmeği idare-i devlet umûru hâricinde telakki etmekte"dir. İleri Gazetesi'nin değerlendirmesi ise daha farklıdır: "Başvekil bu mülâkâtında hükümet mes'eleleriyle hilafet mes'elelerini yek diğerinden kat'î bir surette tefrîk ediyor. Bu pek yeni bir siyasettir. Aynı zamanda pek fennî, pek muvâfık ve pek iyi bir siyasettir. Hakikatı halde din işleri başka, hükümet işleri başka değil midir?"

Sebilürreşad, "hakikatı halin" böyle olmadığını savunur ve şöyle sorar: "Umûri diniyye ile umûri hükümet tefrîk olunarak hükümet lâik bir şekil mi iktisâb etmiştir? Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na bakılırsa Büyük Millet Mecisi'nin ahkâmı şer'iyeyi tenfiz ve icra ile mükellef olduğu, son tadilatla devletin dini İslâm olduğu da ayrıca tasrîh edildiği görülüyor. Böyle iken İleri'nin, hükümeti din işleriyle alâkasını kesmiş bir vaziyette göstermek istemesinin hikmeti anlaşılabilir. Acaba, her ne kadar zahiren böyle ise de, 'hakikatı halde hükümetin din işleriyle alâkası kalmamıştır', mı demek istiyor? Hükümeti, millete karşı böyle göstermekte bil-

meyiz ki ne faide vardır?"

Halkın, dini uygulayacak bir icra kuvvetinin kalmadığını görmesinin, İslâm'ı gereksiz hale getireceğini ve bunun zararlı olduğunu yazan Sebilürreşad; dinden kasdedilenin Hıristiyanlık ve Yahudilik olmadığını belirtir. Buna göre; "İslâm, bu hususta diğer dinlerden külliyen farklıdır. Dini İslâm'ın esasları olan Kur'anı Kerim, hem umûri itikâdiye ve uhreviyeyi şamil-dir, hem muâmelât ve ukubâta dair umûri dünyeviyeyi. İslâmiyet, Hıristiyanlık gibi yalnız bir takım akâidi mücerrededen ibaret değildir ki din işini hükümet işinden ayırmak kabil olabilsin. Madem ki Müslümanlık umûri dünyeviyeye aid bir takım ahkâmı da muhtevîdir, o halde bu ahkâmın ikâmesi içün bir hükümete, bir kuvve-i icrâiyeye, bir mahkemeye ihtiyacı zaruridir. İslâmiyet, böyle bir kuvve-i icrâiyeden mahrum kalmaz. Zira o takdirde muattal olur. Bittabi' Müslümanlar, Müslüman oldukça ahkâmı İslâmiye'nin bir kuvve-i icrâiyeden mahrum kalarak muattal olup gitmesine rıza gösteremezler. Binaenaleyh Müslümanlar farzı muhal olarak böyle bir vaziyete düşmüş olsalar bile bunu bir devri fetret adederek ahkâmı İslâmiyeyi tenfiz ve icra eyleyecek bir kuvve-i müeyyideye, yani bir hükümete olan ihtiyaçlarını muhafaza edeceklerdir." Sebilürreşad; İslâm'ın, ancak bir "ecnebi" işgali sonucu olarak hükümetten dışlanabileceğini, aksi halde hükümet üyelerinin hem Müslüman hem de İslâm'ın dünyevî hükümlerini uygulamadan kaçınmayacaklarını yazar. Ona göre İleri, Müslümanlığın esas ve ruhunu bilerek o cümleleri yazmamıştır. "Hıristiyanlık malumatıyla, Müslümanlık hakkında mütalaa yürütülürse" böyle denilebilir. Anayasadaki "devletin dini İslâm'dır" hükmü, meclisin şer'î hükümleri uygulama yükümlülüğü kaldırılmadıkça "hükümetin din işleri ile" alâkasını kesmesi mümkün değildir (Sebilürreşad, C. 23; S.576).

Sebilürreşad'ın, fikir tartışması dışında yasa yapımında da pozitif hukuka doğru gidişi dikkatle takip ettiğini görüyoruz. Vatan Gazetesi'nden aldığı bilgiye göre; Büyük Millet Meclisi Dahiliye encümeni, İçişleri Bakanı Ferit Bey'in de katılması ile Matbûat Kanunu'nun 26,27,28. maddelerini görüşmüştür. Burada asıl üzerinde durulan, kanunun değiştirilerek kabul edilen 16. maddesidir. Bu maddeye göre TBMM veya Reiscumhur hakkında küfür ve kötülemeyi içeren bir yayın için 3 aydan 3 yıla kadar; büyük Peygamberler ve Halife için ya-

Sebilürreşad'ın Cumhuriyet ve Yeniliklere Bakışı (13-23).

pılacak küfür ve kötöleme yayınına 2 aydan 2 yıla kadar; dost devlet başkanları ve diğer devlet reisleri için yapılacak neşriyat içinse 3 aydan 2 yıla kadar ceza verilecektir. Sebilürreşad, tayin edilen ceza seviyesinden; içinde İslâm Peygamberi'nin de bulunduğu büyük peygamberlerin, TBMM ve Reisicumhur hatta dost kabul edilen devlet başkanlarının aşağısında görüldüğünü çıkarmaktadır. Değerlendirmesi şöyledir: "Milletin en yüksek mukaddesâtı en ednâ mevkî'a düşüyor demektir ki, biz bunu asla tecvîz etmediğimizden her halde bir yanlışlık vukuu hususunda ısrar ediyoruz." ("Acaba Yanlışlık mı Var?", Sebilürreşad, C.23, S.576) Burada bir başka haber olarak Sebilürreşad, Hıristiyanlığa hakaretin cezalandırıldığını yazmaktadır. Buna göre: "Alman mehâkiminden birisi, meşhur İzafiyet Nazariyesi sahibi Profesör Aynştayn'ın (Akîde-i Fasîde) namıyla neşrettiği bir kitabda dini İseviye'nin esasâtına hürmetsizlikde bulunmuş olmasından dolayı mumaileyhi altı ay müddetle hapse mahkûm etmiştir. Kitabın tâbi'î (basanı) de aynı suretle cezalanmağa mahkûm olmuştur." (Hıristiyanlığın Tahkîri", Sebilürreşad, C.23, S.576).

"CUMHURİYETİN HAKİKİ MANASI İLE BÂNİSİ MÜSLÜMANLIKTIR"

Sebilürreşad, cumhuriyet konusundaki açık fikirlerini daha sonra yazarı Hasan Hikmet'in kaleminden ortaya koyar. Buna göre, İslâm inancısı, milletin hukukunu koruma, devlet başkanını seçimle belirleme, seçilen devlet başkanının adaletsiz olması üzerine baştan indirme yetkisini ümmete tanıma örneğini vermiştir. Buna göre: "Ontuç asır mukaddem en müterakkî idare ad-dolunan cumhuriyetin hakikî manâsıyla bânisi Müslümanlık"tır. Buradan hareketle, günümüzdeki cumhuriyet idaresinin kimliği ve dayanması gereken yeri de belirler: "Milletimizin mütedeyyin bir kitle-i İslâmiye, hükümetimizin bir Cumhuriyeti İslâmiye olması itibariyle cemiyetimizin istinad edeceği esasâtı ictimâiye ve hukukuyenin an'anatımıza tevâfuk eylemesi bir zarurettir."

Hasan Hikmet, İslâm'da imtiyazlı sınıfların bulunmadığını, bütün fertlerin hukuken birbirine eşit olduğunu da şöyle açıklar: "Beşeriyet ihtiyacât ve tekâmüli fikriyesine göre tekâmül gösteren din, esasen zannolunduğu gibi ne krallarahanlara kuvve-i kudsiye, vekâleti ruhaniye vermiş; ne de hakkı batıl, batılı hakk ola-

rak göstermiştir. Dini kemâl olan İslâmiyette milletin bütün efradı, hukuken yekdiğerine müsâvîdir. Husûsî, ruhanî imtiyazlara mâlik hiçbir sınıf mevcut olamaz. Halife dahil olmak üzere herkes a'mâlinden mes'uldür." (Hasan Hikmet, "İctimaiyatta Garbçılık ve Bozgunculuk; Asri Kanun II", Sebilürreşad, C. 23, S.579).

SONUÇ

Fikir ve basın hayatımızda önemli bir yere sahip olan Sebilürreşad dergisi,II. Meşrutiyet ile Millî Mücadele dönemlerinin etkili yayın organlarından. Cumhuriyet'in ilânından Takriri Sükûn Kanunu'nun çıkış tarihine kadar da bu faaliyetine devam etmiş, sosyalsiyasî, dinî vb. konularda kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır.

Sebilürreşad'ın konumuz olan Cumhuriyet'in ilânı sırasında olaydan habersiz olduğu, hatta bu yüzden cumhuriyetin ilân haberini süpriz karşıladığı görülmektedir. Yeni rejim ve yöneticileri hakkında tereddütler taşıyan derginin, gelişmeleri ikinci elden takip ettiği gibi; fikrini açıklama konusunda da gazete haberler ve yorumlarını kaynak göstererek devreye girdiğini tesbit ediyoruz Dergi, bu tutumuna cumhuriyetin ilânından itibaren iki aya yakın süre devam etmiştir. Bundan sonra kendi yazarı vasıtasıyla cumhuriyetin, aslında İslâm'a uygun bir sistem olduğunu dile getirmiş, muhtevayı belirtmek kaydıyla sisteme sahip çıkmıştır. Anayasa'da devletin dininin islam olduğunun açıktan belirtildiği, Halifelîğin, Şer'iye ve Evkaf Vekaletinin bulunduğu bir dönemde, Sebilürreşad, İslami Cumhuriyet tanımlamasında tabii karşılanabilir.

DİPNOTLAR

1. 4 Mart 1925'te kabul edilen bu kanun, başlangıçta iki yıl süre ile çıkarılmıştır. Ana neden Şeyh Said İsyanı'dır. Sonuçta ise, isyanın bastırılması yanında muhalif basının susturulması, meciste muhalefetin silinmesi neticesini getirmiştir. Onun için bu kanun, "İsmet Paşa'nın II-I. İnönü Zaferi" olarak değerlendirilmiştir (Güz 1991)

2. Sebilürreşad'ın C.22, S.557558, 24 Muharrem 1342/6 Eylül 1339 tarihli sayısının 95. sayfasında "Adliye'de Asrî İslahat" haberi çıkar. Buna göre Adliye Vekili Seyyid Bey, esaslı ıslahat yapılacağını açıklamıştır. 7 sayı sonra ise verilen haber şudur: "Mahkeme-i Şer'iyeler

Kaldırılıyor mu?" Bu sorunun sebebi şudur: yeni hazırlanmakta olan "Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nda (Anayasa), Mahkeme-i Şer'iyenin mülga" olduğuna dair bir maddenin bulunduğu gazetelerde haber olarak yer almıştır. Sebülürreşad, haberin doğru olup olmadığını sorgulamaktadır (Sebülürreşad, C.22, S.571572, 25 Teşrinievvel 1339, s.206). Aslında ise Sebülürreşad, iki tür mahkemenin (Şer'iNizamî) varlığını güzel bulmamaktadır. Fırsat düştükçe birinin kaldırılması gerekmektedir. Ama kaldırılması gereken, İslâmî hükümlerin küçük bir kısmını yaşatan Şer'i Mahkemeler olmamalıdır. Adalet mekanizmasının birleştirilmesi söz konusu olunca hemen Şer'i Mahkemelerin kaldırılmasının akla gelmesine karşındır. Fikirlerine kaynak olarak da İleri Gazetesi Mısır muhabinin Mısır'lı tanınmış bir avukatla yaptığı röportaja yer verir Mısırlı avukat şöyle söylemektedir: "Mehâkimi Nizamiye ile Şer'iye'yi tevhi'd etmeli. Şer'i kanunlarımız en medenî ve en insanî mevaddı esasiyeyi câmi' ve haizdir. Şer'i kanunlarımız en medenî kanunlara müracahtır." ("Kavânini Şer'iye'nin Rûchânı Medenîsi", Sebülürreşad, C.23, S.574, s.2122.)

3. Sebülürreşad'ın, C.23, S.575, 15 Teşrinisani 1339 tarihli nüshasının 42. sayfasında şu haber yer almaktadır: "Müslüman kadınlarına şimdi de şapka giydirmek mi istiyorlar?" Sebülürreşad, aynı sayısının 4445. sayfasında 10 Teşrinisani 1339 tarihli İleri gazetesinin tahrir dolu bir haberine yer verir. İleri, şöyle yazmıştır: "Genç arkadaşlar, vatandaşlar! Kendi hakkınızı kendiniz istirdâd ediniz! Hükümetten yardım beklemeyiniz! Tramvaydaki, vapurdaki perdeleri, bölmeleri parçalamak sizin elinizdedir. Tereddüt etmeden bunları yırtınız. Kırınız, parçalayınız; eğer size mani olmak isteyenler bulunursa, onları da paralayınız." İleri'nin ilerlemek, gelişmek adına yazdığı bu satırlara Sebülürreşad'ın cevabı şiddetlidir: "...İleri Gazetesi, Müslüman kadınları erkeklerle, Hıristiyanlarla, Yahudilerle dizdize oturtmak istiyor. O perdeler, o bölmeler Müslüman kadınlarının âdâb ve şeâiri diniyelerinin temni muhafazası için konulmuştur. Mahiyeti diniyesini muhafaza eden, Müslümanlıktan in'izâl etmeyen bir hükümet onları nasıl kaldırabilir? Böyle bir hükümetin zamanında "bunları yırtınız, kırınız, paralayınız; mani olmak isteyenler bulunursa onları da paralayınız." demek azmi cerâim (suça azmetirmek) değil midir? Evet, Yunan idaresi altına giren mahallerde Yunanlılar tramvaylardaki, vapurlardaki perdeleri, bölmeleri parçaladılar,

tereddüt etmeden yırttılar, kırdılar, paraladılar; mani olmak isteyenleri de paraladılar. Fakat İleri'nin bu cerâim ve fezâyihî irtikab etmeye davet ettiği genç arkadaşlar kimlerdir? Sakın bu arkadaşlar, genç vatandaşlar Rumlar, Ermeniler olmasun! Onların elinden gelse İleri'nin bu dediği şeyleri ma'almemnuniye yaparlar. Fakat hiç bir Müslüman bu fezâyihî irtikâb etmez.."

4. Teşkilâtı Esasi Encümeni Reisi (Anayasa Komisyonu Başkanı) Yunus Nadi, Anayasa değişikliği önergesini sunmuş ve 101 paré top atışı ile cumhuriyetin ilânı, ardından Cumhurreisi olarak Mustafa Kemâl'in seçimi gerçekleştirilmiştir. İlk Cumhuriyet Hükümeti ise ertesi gün (30 Ekim 1923) ilân edilir. Bu hükümet; bir başbakan ve 10 bakanan oluşmaktadır. Günümüz için düşünülürse, fevkalâde mütevazî bir kadroya sahip olan hükümet üyeleri, şunlardan oluşmaktadır: Başvekil: İsmet Paşa (Malatya Milletvekili), 1. Şer'iye Vekili: Saruhan Mebusu Mustafa Fevzi Efendi, 2. Erkanı Harbiye-i Umumiye Vekili: Fevzi Paşa (ÇAKMAK, İstanbul), 3. Dahiliye Vekili: Ferit Bey (TEK, Kütahya), 4. Maliye Vekili: Kâzım Paşa (ÖZALP, Karesi), 5. İktisat Vekili: Hasan (SAKA, Trabzon), 6. Adliye Vekili: Seyyit Bey (İzmir), 7. Maarif Vekili: Safa Bey (Adana), 8. Nafia Vekili: Mühendis Muhtar Bey (Trabzon), 9. Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekili: Dr.Refik (SAYDAM, İstanbul), 10. Mübadele, İmar ve İskan Vekili: Necati Bey (İzmir) (Kansu, 1988).

Tanın, 1908 yılında Hüseyin Cahit (YALÇIN), Tevfik Fikret, Hüseyin Kâzım tarafından yayımlanmaya başlanmıştır. İttihat ve Terakî'nin yayın organıdır. Millî Mücadele'yi destekleyen gazete, 1925 yılında kapatılmıştır (Şapolyo 1971, Güz 1971).

İleri 1 Ocak 1918 tarihinde yayın hayatına "Ati" adıyla başlamıştır. Başyazarı Celâl Nuri (İLERİ) olan gazete, Millî Mücadele'yi desteklemiştir. Fakat Cumhuriyet devrinde bazı ileri gelenleri nüfuz istismarı ile ilgili olarak tenkit ettiğinden gazete kapatılmıştır (Şapolyo 1971, Güz 1991, Duymaz, "Celâl Nuri İLERİ", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi).

KAYNAKLAR

Ahmed F (1923) Sebülürreşad, C. 23, S. 574, s. 24-27.
Ceyhan A (1991) Sırat-ı Müstakim ve Sebülürreşad Mecmuaları Fihristi, Ankara.

Sebilürreşad'ın Cumhuriyet ve Yeniliklere Bakışı (13-23).

Cumhuriyet İlânı, Sebilürreşad, C. 23, S. 573, 21 Rebiülevvel 1342/1 Teşrinisâni 1339, s. 16.
Dine Karşı Müttehid Cephe Tesisini Tavsiye Edenler, Sebilürreşad, C. 23, S. 575, 15 Teşrinisani 1339.
Dumont P (1994) Mustafa Kemal Zeki Çelikkol (Çev.), Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
Duymaz R "Celâl Nuri İleri", Türkiye Diyabet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), c. VII, s. 242-245.
Güz N (1991) Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927), Ankara.
Hasan H (1923) İctimaiyatta Garbcılık ve Bozgunculuk: Asri Kanun II, Sebilürreşad, C. 23, S. 579.
Hasan H (1923) İctimaiyatta Garbcılık ve Bozgunculuk: Asrî Aile III, Sebilürreşad, C. 23, S. 574, s. 20-21.

Hilâfete Dair Münakaşat, Sebilürreşad, C. 23, S. 575, 6 Rebiülahir 1342/15 Teşrinisani 1339.
Kansu M M (1988) Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk İle Beraber, C.I-II, Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
La-dinî mi, Dinî mi?, Sebilürreşad, C. 23, S. 575, 15 Teşrinisani 1339.
Men-i Müskirat Kanunu, Sebilürreşad, C. 22, S. 553-554. 10 Muharrem 1342/23 Ağustos 1339, s. 63.
Şapolyo E B (1971) Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönü İle Basın, Ankara.
Şer'iyeye Vekâleti'nde Tebdil, Sebilürreşad, C. 22, S. 557-558, 24 Muharrem 1342/6 Eylül 1339.
Yazır E H (1923) Teceddüdün Şer'an Lüzumu ve Şerâiti, Sebilürreşad, C. 23, S. 574, 28 Rebiülevvel 1342/8 Teşrinisani 1339, s. 17-19. (Dizi yazı). □